

Аннотация

Подгородинская А. В. Особенности признания и исполнения иностранных решений при осуществлении отдельных процессуальных действий в уголовном производстве. – Статья.

Вопрос о признании и исполнении иностранных процессуальных решений достаточно часто возникает при получении или предоставлении правовой помощи в уголовном производстве. Соглашаясь предоставить определенную правовую помощь, государство посредством деятельности уполномоченных и компетентных органов признает иностранное процессуальное решение и исполняет его с применением внутригосударственного механизма, основанного на национальном законодательстве.

Ключевые слова: правовая помощь, процессуальное решение, признание решений, исполнение решений.

Summary

Pidgorodynska A. V. The peculiarities of the recognition and enforcement of foreign decisions in the implementation of certain legal proceedings in criminal procedure. – Article.

The question of recognition and enforcement of foreign procedural decisions quite often arise in obtaining or providing legal assistance in criminal proceedings.

The government, by providing certain legal assistance through the activities of empowered and competent authorities of the recognized foreign procedural decision and execute it using the internal mechanism based on national law.

Key words: legal assistance, procedural decision, recognition of decisions, execution of decisions.

УДК 343.114

Ю. С. Денисова

ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ ЗА НОВОВІЯВЛЕНИМИ ОБСТАВИНАМИ В СИСТЕМІ ПЕРЕГЛЯДІВ СУДОВИХ РІШЕНЬ

Постановка проблеми. Реформування кримінального процесуального законодавства України зумовило необхідність здійснення наукового аналізу нових процесуальних норм, правових інститутів і стадій кримінального процесу, що зазнали суттєвих змін. До таких належить також одна з форм перегляду судових рішень – кримінальне провадження за нововиявленими обставинами.

Перегляд судових рішень спрямовується на забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження, виявлення та виправлення судових помилок, що призвели до винесення незаконних, необґрунтованих і несправедливих судових рішень, а тому є важливою гарантією реалізації права на справедливий суд.

Стан дослідження. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному процесі був предметом вивчення в роботах В.М. Беднарської, Н.Р. Бобечка, М.В. Ведіщева, М.О. Громова, В.Т. Маляренка, О.П. Рижаківа, В.С. Балакшина, П.А. Лупинської, Ю.О. Фідри та інших учених.

У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПКУ), який було прийнято 13 квітня 2012 р., стадія перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами змінила свою назву на кримінальне провадження за нововиявленими обставинами; також було розширено коло нововиявлених обставин, змінено порядок ініціювання перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами, деталізовано процесуальний порядок перегляду судового рішення за нововиявленими

обставинами. Загалом ці зміни спрямовуються на розширення меж дії засад рівності всіх учасників перед законом і судом, змагальності й диспозитивності, посилення гарантій права особи на захист, створення умов для повнішої реалізації доступу до правосуддя та забезпечення законності, обґрунтованості й справедливості судових рішень. Проте окремі положення КПКУ містять певні суперечності, що обумовлює необхідність наукового розгляду питань провадження за нововиявленими обставинами.

Метою статті є дослідження теоретичних і практичних проблем перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами та розробка науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення кримінального процесуального законодавства України в цьому напрямі.

Виклад основного матеріалу. Європейський суд із прав людини у своїх рішеннях неодноразово вказував, що принцип остаточності судового рішення означає, що жодна сторона не має права порушувати питання про перегляд остаточного судового рішення, яке набрало чинності, лише заради повторного судового розгляду й ухвалення нового рішення в справі. Винятки із цього принципу можуть мати місце лише за наявності підстав, обумовлених обставинами важливого й вимушеного характеру.

Зміни системи та змісту судових інстанцій, що відбулися в українському процесуальному законодавстві, є відбиттям процесу, пов'язаного з активним входженням України до європейського й світового співтовариства.

Розвиток конституційних положень у кримінально-процесуальному законодавстві привів до створення нової системи переглядів судових рішень, у якій чітко розрізняються провадження в суді апеляційної інстанції, провадження в суді касаційної інстанції, провадження у Верховному Суді України, провадження за нововиявленими обставинами [1, с. 12].

Порівнюючи різні види переглядів, В.Т. Нор зазначав, що вони мають спільне завдання – перевірку властивими їм засобами та методами законності й обґрунтованості судових рішень шляхом їх скасування та зміни. Виконуючи це завдання, суди контрольних інстанцій зміцнюють законність у кримінальному судочинстві, гарантують належний захист прав та інтересів його учасників, забезпечують однакове розуміння й застосування матеріального й процесуального закону. Проте різні форми перевірки, маючи спільне завдання, використовуючи низку спільних правил перевірки обґрунтованості судових рішень, функціонуючи за загальними правилами правосуддя, мають також низку відмінностей: за предметом, суб'єктом, процедурою [2, с. 7].

КПКУ судові провадження з перегляду судових рішень умовно поділяє на дві групи: ординарні судові провадження з перегляду судових рішень (провадження в апеляційній і касаційній інстанції) та екстраординарні провадження (провадження у Верховному Суді України та за нововиявленими обставинами).

Судові рішення, що набрали законної сили, можуть бути переглянуті за нововиявленими обставинами (ч. 1 ст. 459 КПКУ). Стадія перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами являє собою одну з найважливіших гарантій справедливого здійснення правосуддя й дотримання законодавства під час здійснення судочинства [3, с. 12].

Історія становлення та розвитку на тернах України інституту перегляду справ за нововиявленими обставинами нараховує декілька століть. І хоча процесуальна форма перегляду називалась зазвичай апеляцією, у нормативних актах, що були джерелами правового врегулювання в XV–XVII ст. у Східній і Західній Україні, існував перелік випадків, коли вирок міг бути скасований на підставах, які в сучасному вітчизняному законодавстві визначаються як підстави для провадження за нововиявленими обставинами.

У Статуті кримінального судочинства 1864 р. вже було сформульовано окремі підстави та введено новий порядок провадження – «поновлення кримінальних справ».

За радянського періоду цей інститут уперше було закріплено в Кримінально-процесуальному кодексі УСРР 1922 р.; пізніше ця форма перегляду перейшла в Кримінально-процесуальний кодекс УРСР 1927 р. та Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р.

Інститут перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами як самостійний вид провадження існує в Україні понад півтора сторіччя. Зберігся він також у кримінально-процесуальному законодавстві країн СНД. Притаманний він і розвиненим демократичним державам світу незалежно від їхньої правової системи, рівня правової культури, правосвідомості, ментальності, що панують у суспільстві, оскільки існування такого інституту є об'єктивною необхідністю й дієвим механізмом захисту прав і законних інтересів осіб [4, с. 150].

Провадження за нововиявленими обставинами є одним із чотирьох видів судового провадження з перегляду судових рішень, передбачених новим КПКУ. Його особливістю є те, що за наявності передбачених законом нововиявлених обставин може бути переглянуто судові рішення, яке набрало законної сили та вже виконується або, можливо, повністю виконане на момент перегляду [5, с. 120].

Нововиявлені обставини – це встановлені розслідуванням чи вироком суду, що набрав законної сили, юридичні факти, які перебувають в органічному зв'язку з елементами предмета доказування в кримінальному провадженні й спростовують через їх невідомість та істотність висновки, що містяться у вирокі, який набрав законної сили, постанові, ухвалі, як такі, що не відповідають об'єктивній дійсності [6, с. 570].

Новий КПКУ порівняно з Кримінально-процесуальним кодексом України 1960 р. розширює підстави здійснення перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами (ч. 2 ст. 459 КПКУ).

Прокурор фактично повністю усувається від основної ролі в цьому виді провадження, оскільки ст. 460 КПКУ надає учасникам судового провадження право подати заяву про перегляд за нововиявленими обставинами судового рішення, що набрало законної сили, суду будь-якої інстанції.

Крім того, змінилися строки звернення про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами та строки такого перегляду.

Також у КПКУ передбачається право суду своєю ухвалою зупинити виконання судового рішення, яке переглядається за нововиявленими обставинами, до закінчення перегляду.

Суд має право скасувати вирок чи ухвалу та ухвалити новий вирок, тоді як раніше суд не міг навіть внести у вирок зміни, що постають із нововиявлених обставин.

Значною новелою, передбаченою КПКУ, є формалізовані вимоги до заяви про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Така заява має подаватись у письмовій формі та містити обґрунтування з посиланням на обставини, що підтверджують наявність нововиявлених обставин, і зміст вимог особи, яка подає заяву до суду. До заяви додаються копії заяви в кількості, необхідній для їх надіслання сторонам та учасникам кримінального провадження. Цей обов'язок не поширюється на особу, яка тримається під вартою. Процесуальними санкціями за недотримання вимог до оформлення такої заяви за аналогією з касаційним провадженням передбачається залишення заяви без руху, а в разі, якщо особа не усунула недоліки в строк, визначений судом, – повернення заяви [7, с. 75].

У КПКУ значно розширено перелік осіб, які мають право ініціювати перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами. Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 р. ґрунтувався на одній із класичних моделей, згідно з якою право ініціювати перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами належало найвищим посадовим особам системи юстиції, а сам перегляд здійснювався касаційним судом. Натомість положення судового перегляду за нововиявленими обставинами, які викладено в новому КПКУ, базуються на іншій моделі, відповідно до якої право ініціювати перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами належить учасникам процесу, а здійснення перегляду – судам. Перевагою другої моделі є те, що вона урівнює права сторін кримінального процесу. Раніше зазначеним правом наділялися Генеральний прокурор України та його заступники, прокурори Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва й Севастополя, а також військовий прокурор. Водночас інші учасники процесу мали право лише порушувати таке питання перед прокурором. При цьому в Кримінально-процесуальному кодексу України 1960 р. не передбачалася можливість оскарження до суду постанови прокурора про відмову в призначенні додаткового розслідування за нововиявленими обставинами, що підтверджувало наявну нерівність становища учасників процесу [8].

Реформа кримінального процесуального законодавства в частині, що стосується перегляду судового рішення за нововиявленими обставинами, має не лише прогресивні аспекти, а й певні недопрацювання.

Чинний КПКУ не передбачає, на якому етапі буде проводитись розслідування нововиявлених обставин. Оскільки суд, до якого подано заяву про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами, не має можливостей для розслідування чи перевірки таких обставин, то доцільно було б доповнити норму положенням, що суд своїм рішенням направляє справу прокурору або у відповідний орган досудового розслідування для перевірки обставин, які вважаються нововиявленими.

Згідно зі змістом ст. 459 КПКУ нововиявлені обставини мають відповідати двом вимогам: 1) не повинні бути відомими на час судового розгляду під час винесення судового рішення; 2) самі по собі або разом із раніше виявленими обставинами повинні доводити неправильність вироку чи ухвали, які належить переглянути.

При цьому норма, що має на меті охарактеризувати нововиявлені обставини, не наводить вичерпний перелік їхніх ознак. Це, безумовно, спричинить труднощі в правозастосуванні. Згадана норма нового КПКУ не дає відповіді на питання, чи можна вважати нововиявленими обставини, що не були відомими суду, проте були

відомими особі, яка звернулася із заявою про перегляд судового рішення, та чи є нововиявленими обставини, що не були відомими суду й особі, яка звернулася із заявою про перегляд судового рішення, проте могли бути відомими їм. У деяких країнах вживається спеціальний термін «нові обставини» – обставини, що виникли після винесення судового рішення. Так, у Кримінально-процесуальному кодексі Російської Федерації передбачається одна процедура для перегляду судових рішень за новими обставинами та нововиявленими обставинами [9].

У КПКУ йдеться про можливість перегляду за нововиявленими обставинами всіх без винятку судових рішень, які набрали законної сили. Вважаємо за доцільне доповнити закон положеннями про неможливість перегляду за нововиявленими обставинами деяких ухвал суду, наприклад таких, що не перешкоджають судовому провадженню. Варто звернути увагу, що ухвалення судом рішення без урахування обставин, які суд не міг врахувати через незнання про їх існування, не є недоліком або помилкою роботи суду, особливо з огляду на принцип диспозитивності, відповідно до якого слідчий суддя, суд у кримінальному провадженні вирішує лише ті питання, що винесені на його розгляд сторонами та віднесені до його компетенції, і не може з власної ініціативи здійснювати пошук та збирати докази. Натомість у ч. 1 ст. 463 КПКУ йдеться саме про помилку суду внаслідок незнання про існування цієї обставини. Зрозуміло, що нововиявлені обставини необхідно перевірити.

Нині в новому КПКУ суду фактично пропонується здійснювати таку перевірку під час судового розгляду. У цілому така позиція є логічною з огляду на необхідність скасування повноваження суду щодо відправлення матеріалів кримінальної справи на додаткове розслідування. Водночас виявлення деяких нових обставин спричинить необхідність проведення таких слідчих дій, як обшук, огляд, огляд трупа, слідчий експеримент тощо. До таких нововиявлених обставин варто віднести виявлення живою особи, яка вважалася вбитою, викриття обману, якщо засуджений видавав себе за іншу особу, встановлення більшого розміру викраденого майна [8].

Висновки. Таким чином, функціонування стадії перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами є виправданим. На кожному етапі формування кримінального процесу (ще з XVIII ст.) у кодифікованих актах містилися норми, присвячені цій стадії. Як постає з аналізу ключових нормативних актів різних історичних періодів, питання про доцільність існування такої стадії ніколи не виникало, однак і значної уваги законодавця до нього не спостерігалось, навіть тоді, коли це було необхідно. Змінювалися суб'єкти й строки перегляду судових рішень, суб'єкти його ініціювання, однак об'єкт перегляду (судове рішення, що набрало законної сили) та сутність нововиявлених обставин залишалися незмінними.

Норми нового КПКУ, що регулюють провадження за нововиявленими обставинами, відповідають реаліям сучасної кримінальної процесуальної політики держави, пріоритетними напрямками якої є гуманізація кримінального процесу, підвищення рівня правової захищеності особи під час досудового розслідування й судового розгляду.

Ця стадія кримінального процесу дає змогу виправити помилки судової практики минулих років, реабілітувати незаконно засудженого в разі відбуття ним покарання чи його смерті, а отже, за можливості відновити законність і справедливість.

У КПКУ доцільно було б передбачити процесуальний порядок встановлення нововиявлених обставин. Це може бути судове доручення прокурору провести перевірку обставин, зазначених у заяві про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами. Прокурор може доручити проведення розслідування органу досудового розслідування.

Отже, кардинальні зміни основних правил провадження за нововиявленими обставинами є не до кінця продуманими й послідовними. Можливо, практика застосування цих правил покаже слабкі місця в регулюванні аналізованої стадії кримінального процесу, що стане поштовхом до внесення змін і доповнень до глави 34 КПКУ.

Література

1. Беднарська В.М. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в кримінальному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / В.М. Беднарська ; Академія адвокатури України. – К., 2007. – 23 с.
2. Бобечко Н.Р. Перегляд судових рішень в порядку виняткового провадження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Н.Р. Бобечко ; Академія адвокатури України. – К., 2004. – 20 с.
3. Фідря Ю.О. Провадження за нововиявленими обставинами: історико-правовий аспект / Ю.О. Фідря // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2012. – Вип. 19. – Т. 4. – С. 162–166.
4. Сиза Н.П. Провадження за нововиявленими обставинами у кримінальному процесі України: проблеми процесуальної форми / Н.П. Сиза // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – 2012. – Вип. 19. – Т. 4. – С. 150–153.
5. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : [монографія] / В.Т. Маляренко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред. : С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х. : Одісей, 2013. – 1104 с.
7. Ведищев Н.П. Возобновление производства по уголовному делу ввиду новых или вновь открывшихся обстоятельств в системе уголовного судопроизводства (российский опыт и международная практика) : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Уголовный процесс; криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Н.П. Ведищев ; Саратовская гос. юрид. академия. – Саратов, 2012. – 31 с.
8. Петренко Ю.О. (Не)остаточний вирок. Доцільно передбачити в КПК відповідний механізм проведення розслідування нововиявлених обставин / Ю.О. Петренко // Закон і бізнес. – 2012. – № 7(1046). – С. 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://docviewer.yandex.ua/?url=http%3A%2F%2Fwww.sklaw.com.ua%2FPDF%2Fpetrenko_2012-02-17.pdf&name=petrenko_2012-02-17.pdf&lang=uk&c=5623a41e5f56.
9. Дроздов О.М. До проблеми нормативного визнання нормативного змісту підстав для здійснення кримінального провадження за нововиявленими обставинами / О.М. Дроздов // Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару (19 жовтня 2012 року). – Вип. 4. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.asad.ua/blog/447.html>.

Анотація

Денисова Ю. С. Перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами в системі переглядів судових рішень. – Стаття.

У статті розглянуто переваги й недоліки нового Кримінального процесуального кодексу України 2012 р. щодо провадження за нововиявленими обставинами. Розкрито значення перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. Запропоновано зміни щодо проведення перевірки нововиявлених обставин у кримінальному процесі України.

Ключові слова: нововиявлені обставини, кримінальне провадження, судові рішення.

Аннотація

Денисова Ю. С. Пересмотр судебных решений по вновь открывшимся обстоятельствам в системе пересмотра судебных решений. – Статья.

В статье рассмотрены преимущества и недостатки нового Уголовного процессуального кодекса Украины 2012 г. относительно пересмотра судебных решений по вновь открывшимся обстоятельствам. Раскрыто значение пересмотра судебных решений по вновь открывшимся обстоятельствам. Предложены изменения относительно проведения проверки вновь открывшихся обстоятельств в уголовном судопроизводстве Украине.

Ключевые слова: вновь открывшиеся обстоятельства, уголовное производство, судебные решения.

Summary

Denisova Y. S. Revision of court decisions on the reopened circumstances in the system of revision of court decisions. – Article.

In the article advantages and problems are considered foreseen Criminal Procedure Code of Ukraine 2012, which touch a production on the reopened circumstances. The value of revision of court decisions is exposed on the reopened circumstances in the system of methods of verification of court decisions. The changes of lead through of verification of the reopened circumstances are offered in a criminal trial Ukraine.

Key words: newly revealed circumstances, criminal proceeding, court decisions.

УДК 343.133.3

О. О. Торбас

ГОЛОВНІ РИСИ ОБВИНУВАЛЬНОГО АКТА ЯК ПІДСУМКОВОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ДОКУМЕНТА

Постановка проблеми. Одним з основних завдань кримінально-процесуального законодавства є захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду (ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України 2012 р.). Відповідно, для реалізації цього завдання уповноважені органи мають чітко дотримуватись норм законодавства та вимагати цього від осіб, які так чи інакше залучаються до кримінального розслідування. Така чіткість вимагається від посадових осіб як під час проведення різних процесуальних дій, що зумовлюють появу юридичних фактів, так і під час оформлення відповідної процесуальної документації. Особливе місце посідають підсумкові процесуальні документи, серед яких обвинувальний акт є одним із найважливіших.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми завершення досудового розслідування обвинувальним висновком із направленням справи до суду вивчалися багатьма вченими, фахівцями в теорії кримінального процесу, та практиками України й Російської Федерації, такими як С.А. Альперт, Ю.Н. Белозьоров, Н.Л. Боржецька, С.А. Громов, З.Д. Єнікеев, С.П. Єфімічев, М.О. Майгур, В.П. Натисків, С.К. Пітерців, А.Б. Соловійов, В.Ф. Статкус, М.С. Строгович, Ф.Н. Фаткулліна, А.Г. Халіулін, М.А. Чельцов, С.А. Шейфер, В.Н. Шпилем, П.С. Елькінд, Н.А. Якубович та інші.